

Tanév végi munka a 6. osztályos ének-zene órákon

Az általános iskola ének-zene tanterve talán a legsokrétűbb, legszerteágazóbb zenei feladatokat a 6. osztályban írja elő. Ez természetesen következik abból, hogy az 5. osztályban lehetőséget kell adni az alsó tagozatos ismeretanyag sokoldalú ismétlésére, gyakorlására. A 6. osztályban viszont be kell fejezni az alapvető zenei elemek megtanítását, hogy a 7., 8. osztály nehezebb zenei anyagának feldolgozásához az alapokat megadjuk. Ezért az új melódikai elemek tanítása itt befejeződik, kezdetét veszi a *dó* helyének önálló megállapítása. A 6. osztály tehát az eredményes továbbhaladás szempontjából súlyponti jellegű.

A zenei ismeretátadás sajátos jellege miatt — hosszú előkészítő, megfigyelő szakasz, a tudatosítás után sokoldalú gyakorlás, alkalmazás — a 6. osztály sokrétű feladatai nem oldhatók meg szukcesszív egymásra épülésben, az egyes zenei elemeket megtanító, hosszantartó oktatási folyamatoknak szimultán módon egymás mellett kell haladniuk. A módosított váltóhangok témaköre pl. az egész év munkáján végigível. Vele párhuzamosan hasonlóan hosszan tartó oktatási folyamat a *dúr* és *moll* hangnemek megtanítása. Ezeket a folyamatokat további feladatok is keresztezik. A különböző témák oktatási folyamatai tehát sokágú fonalként szövődnek egymás mellett, s ezekből minden egyes órán a zenei anyagnak megfelelő szál kerül az előtérbe. E szimultán feladatrendszerek biztoskezü vezetéséhez a tankönyv logikája ad elsősorban segítséget, de ennek a logikának világosan kell tükröződnie a tanmenetek tematikus tervezésében is.

Ezek a szálak — az egymás mellett futó témák oktatási folyamatai — a tanév vége felé egyre jobban sűrűsödnek, koncentrálnak, az elsajátított zenei ismeretek szintéziséhez közelítenek. Bár ennek a szintézisnek a megvalósítása csak a 7., főleg a 8. osztály feladata lesz, de már a 6. osztályos tanév végi munkának is ennek előkészítését kell szolgálnia. Már a szintézis irányába mutat a tankönyv néhány zenei feladata is. Gárdonyi: Balaton c. kánonja változatos ritmusképletekbe foglalja a módosított váltóhangokat s ezáltal a dallamolvasási jártasságot állítja magasszintű próba elé. Ugyanilyen összefoglaló jellegű feladatot jelent a zenehallgatás anyagában Schubert: Pisztrángötös c. művének, továbbá Csajkovszkij: Vonósszerenádjának feldolgozása.

Nyilvánvaló, hogy a tanév végi összefoglalásnak is ezt a tendenciát kell képviselnie, vagyis egyre magasabb szintézisbe kell foglalni a tanév folyamán külön vonalakon futó témákat. A zenei nevelés feladatát azonban nem meríti ki az ismeretátadás, a zenei elemek egyre koncentráltabb elsajátítása. Munkánk középpontjában a műalkotások esztétikai megközelítése áll. Ezért minden művet mint jelenség és lényeg dialektikus egységet kell tekinteniünk. A *zene* — hangok által érzékileg közvetített — *jelenségvilága* valamilyen lényeges emberi tartalomra utal. A tudatosított, egyre koncentráltabb formában nyújtott zenei ismereteket, jelenségeket úgy kell felfognunk, mint a műalkotások lényegi tartalmának kifejezőeszközeit. Így jutunk el a legmagasabb szintézisig, az esztétikai szemléletmódig. A tanév végi összefoglalásban tehát nemcsak a zenei elemek szintézisét kell megvalósítanunk, hanem az egyre koncentráltabban megjelenő és felfogott kifejezőeszközöknek a lényegitartalommal való szintézisét is. Bár a hatodik osztályban még csak szerény eredményekre számíthatunk, ez utóbbi nézőpont az összefoglalásból nem hiányozhat.

Ez a szintézis akkor válhat lehetővé, ha az összefoglalások középpontjában is a zenei műalkotások, dalok, zeneművek állnak. Elsősorban az a húsz dal kerüljön ismét-

lésre, melyet a tanterv követelménye szerint a szép kifejező előadás szintjére kívánunk emelni már a tanév munkái során is. Vigyáznunk kell arra, hogy mechanikus ismétlés a régebbi élményszerű benyomásokat ne szűrje ki. Ezért igyekeznünk kell a műveket új oldalról megközelíteni, és ezáltal esztétikai hatásukat tovább fokozni.

Felmerülhet a kérdés, szabad-e ezeket a dalokat elemezni, szolmizálni, lejegyezni, nem vezet-e ez az élményszerűség rovására? Ez kizárólag a szemléletmódon és a módszereken múlik. Az élményt a tudatosság csak erősítheti, de csak akkor, ha a zenei jelenségeket nem öncélúan vizsgáljuk, hanem keressük a tartalom kifejezésében betöltött szerepüket. A szolmizálás tudatossá teheti a dallam erővonalait, segít feltárni a dallamrajz és a tartalom, az érzelmek dinamikájának rejtett összefüggéseit. Lehetővé teszi, hogy a dallam belső struktúráját más zenei eszközökkel is (tempó, dinamika) kifejezőbbé, és még intenzívebben átélhetővé tegye. Természetesen a módszereket ilyen szempontból kell megválasztanunk s minden dalnál a tartalom szempontjából legfontosabb kifejezőeszközöket kell vizsgálnunk.

Milyen módszeres lépések ajánlatosak a dalok *ismétlésével* kapcsolatban? A változatosság és a fejlesztő hatás érdekében helyes a dalok megtanításával ellentétes, fordított irányú megközelítésre törekednünk. Ez elsősorban a hallás után tanított dalokra vonatkozik. Erre az ellentétes irányú megközelítésre a különböző dallamfelismerési gyakorlatok igen alkalmasak. A dal valamely részletének felismertetése kézzel, repülő kottával, kottaképpel. Törekednünk kell a zárófordulatok hasonló módszerrel való felismertetésére is, mert ez előkészítheti a hangnemi jelleg vizsgálatát. Fontos feladat a dallamok, dallamrészletek belső elképzelésére való nevelés is. Ehhez megfelelő irányítást kell adnunk, a kézzel, a repülő kotta néma énekléshez kapcsolódjon. Az irányítást, a mutatót, a tanuló is végezheti. Ehhez kapcsolódjon egy-egy részlet lejegyzése. A lejegyzőkészség kialakításához is a belső hallás kiművelése vezet, sőt a dallamok belső elképzelésének alapvető jelentősége van a zenehallgatásnál is. Ezért a külső zenei tevékenységet (éneklést), természetesen kell átalakítani belső zenei tevékenységgé, s erre az ismétlő, összefoglaló órák igen alkalmasak. Törekedni kell a dallam globális belső elképzelésére is. Gondolják el valamely dallam legmagasabb, legmélyebb hangját, ugyanígy állapítsák meg esetleg hangkészletét is. A dallamfelismerési gyakorlatokat a három dó-hely gyakorlására is fel lehet használni. Ugyanazt a dallamrészletet repülő kottával mutassák más és más dó-val is. Iylenkor az éneklésben kövessük az abszolút magasságot, erre hívjuk is fel tanulóink figyelmét, vonjuk be őket a hangsíp, hangvilla segítségével való hangkeresésbe, hiszen csak ez ad értelmet a dó különböző elhelyezési módjainak. A dallamfelismerési, elemző feladatok természetesen ritmusképletek felismerésével, hangoztatásával, lejegyzésével is kapcsolódhatnak. Ilyen elemzési feladatokat követhet hasonló tonalitású, dallamjárású, ritmusú ismeretlen dallamrészlet diktálás utáni lejegyzése. Az összefoglaló órákra helyes lenne lapról olvasási feladatokat is beállítani, erre felhasználhatók a tankönyv évközben nem tanult olvasógyakorlatai, vagy dalai. Ennek eredménye a tanuló számára kézzel foghatóan bizonyítja, hogy mennyit fejlődtek, mit tudnak, tudásukat hogyan hasznosíthatják, a kottaolvasás tanulásával milyen értékes képesség birtokába jutottak. Az összefoglaló órák egyik fontos célja, hogy tanulóinkat ráébresszük munkájuk értékére, jelentőségére, érezzék, hogy az évi munka nyomán mennyit gazdagodtak.

*

A feladatok gyakorlati megvalósítására az *összefoglaló órák* megtervezését a következőképpen javasoljuk:

1. óra: Magyar népdalok. Dallamszerkezet, váltakozó ütem, G-dó.
2. óra: Népdalfeldolgozások, hangfajták, kóruszólólamok.

3. óra: Magyar történeti énekek, népies dalok. A módosított váltóhangok. F-dó.

4. óra: Baráti népek dalai, forradalmi- és tömegdalok. Dúr és moll dallamfordulatok megfigyeltetése.

5. óra: Klasszikus szerzők műdalai, kánonok. A dúr és moll hangnem. Hangnem-megállapítási gyakorlatok.

6. óra: Zenehallgatás. Az előadói apparátusok megfigyelése, összehasonlítása, összefoglalása.

Az elrendezés célja, hogy a rokon tárgykörű és műfajú dalok egymás mellé kerüljenek, ez elősegíti a műfaji tájékozódás kialakítását. Az azonos, vagy rokon stílusjelleg megkönnyíti a tartalom megközelítését is. Ezekhez a tárgykörökhöz a zenei ismeretek olyan témáit kapcsoljuk, amelyek az adott tárgykörben legjobban szemléltethetők, sőt, amely zenei ismereteknek stílusmeghatározó jellege is van, s ezáltal elősegítik a zenei kifejezőeszközök és a tartalom szintézisben való szemléltetését.

Az első óra anyagában a magyar népdalok ismételése a dallamrajz, a szerkezet vizsgálatával, a változó ütemek megfigyelésével kapcsolódik. Ezeknek a formai elemeknek vizsgálatával kapcsolatban alapvető problémánk az öncélú, formális elemek felszámolása. El kell kerülnünk a népdalok gazdag világának üres, sematikus képletekbe való foglalását. A formai elemeknek a kifejezés szempontjából való vizsgálatát megkönnyíti az összefoglaló órák adta lehetőség, a különböző jellegű dalok összehasonlításával. Egymás mellé állíthatjuk a rokontípusokat, sőt ami még meggyőzőbb erejű, szembeállíthatjuk az ellentéteket. Egy ősi és egy újabb eredetű népdal (pl. Röpülj páva és Madárka madárka) ilyen szembeállítása segíthet rávilágítani arra, hogyan kereshetjük a dallamrajzban a zene legfontosabb tartalmát: az érzelmek belső áradását, hullámozását, dinamikáját. A dalok általában egyetlen érzelmi állapot, szituáció kifejezése. Az érzelmi állapot sajátos belső dinamikát mutat: kibontakozás, kulmináció, feloldódás.

Milyen kollektíven ható lelki erők rejlenek az ősi népdalok ereszkedő dallamvonalában? A magas hangon, szinte rögtön a csúcsponton való indítás erős érzelmi feltöltődés impulzív kifejezése. Az érzelmi folyamat teljes dinamikájából a dalon belül csak a két utolsó — kulmináció és lecsendesedés — játszódik le. Az indítás az indulati kitörés jellegét viseli magán, ami fokról fokra megnyugszik. Ez egyúttal az éneklés funkciójára is utal: a belül felgyülemlett érzelmi töltés levezetése. De ezen általános jelleg túl az ősi népdalok a belső érzelmi hullámozás legkülönbözőbb árnyalatait, irányait mutatják. Ebből a szempontból összehasonlíthatjuk az Elmegyek, elmegyek és A Vidrócki c. népdalokat. Érdemes az utolsó dallamsorokat szemügyre venni, mennyire más a belső feszültségük.

Az újabb eredetű népdalok architektonikus felépítésében, fegyelmezett arányaiban már a teljes érzelmi dinamika lejátszódik, bár általában kevesebb indulattal. Ez a dinamika itt sem olyan sablonos, mint az új stílusú dalok formai képlete mutatná. Figyelmünk itt először a sorokban levő azonosságra terjed ki, ezt követően azonban rendkívül fontos az azonosságban, az egységben rejlő különös feltárása, a sokszor csak lehetetfinom változások elemzése, a kifejezés egészében betöltött szerepük szerint. Ezekkel az elemzésekkel az újabb népdalok páratlanul gazdag érzelmvilágát tárhatjuk fel. Mivel ez a különös általában a harmadik dallamsorban jelentkezik, igen szemléletes ilyen dallamok egymás mellé állítása. A különös, az eltérő funkciójának érzékeltetésére példa lehet az Áll a hajó és a Learattuk c. népdalok vizsgálata. Az elsőben bővítés, a másodikban szűkítés jelentkezik. Érdekes megfigyelní, hogy a Garibaldi c. népdalban a harmadik sor diminúciója hogyan terjed át a negyedik sor elejére, s ennek milyen szerepe van a kifejezésben. A túlzásoktól, belemagyarázástól óvakodni kell, ez

eisősorban fogalmazásunk finomságán múlik. Nem kategorikus kijelentéseket kell tenünk, mindössze a fantázia felgyújtása, a lehetőségek meglátatása a feladat.

Hogyan állíthatjuk az ütemváltozások megfigyelését a tartalom érzékeltetésének szolgálatába? Erre is két dallam szembeállítását mutathat példát. (Madárka, madárka, Garibaldi) Az elsőben az alapvető $\frac{3}{4}$ -es ütem a harmadik sorban páros ($\frac{2}{4}$) ütemmé változik. A nyugodtabb, ritkább hangsúlyos lüktetések ezáltal sűrűsödnek. A dal alaphangulatából kiindulva ezt úgy értelmezhetjük, mint belső nyugtalanság kifejezését, az érzelmi dinamika így éri el tetőpontját. De felfoghatjuk kérlelő, türelmetlen sürgetésnek is, amit a szövegismétlődés is aláhúz: „vidd el a levelem, vidd el a levelem”. A másik dalban éppen fordítva, a páros lüktetés az alapvető, viszont rendhagyónak látszik az első három sor kezdő $\frac{3}{4}$ -es üteme. Ez a kiszélesítés kiemelésként hat, hangsúlyozza a dal egész tartalma szempontjából jelentős szavakat (Garibaldi, nemzeti szíjn). De az sem véletlen, hogy Kossuth Lajos neve ezzel ellentétben a már előbb elemzett módon jut az egész dal kulminációs pontjára.

Fontos, hogy ezek az elemzések szolgáljanak tudatos alapul a dalok kidolgozott, kifejező, átélt énekléséhez. A tempót, a dinamikát ezeknek a belső érzelmi tartalmaknak zenei megjelenítésére alkalmazzuk. Az összefoglalás tartalmi szempontból csak akkor lehet igazán eredményes, ha ez a szemléletmód egész évi munkánkat áthatja.

A második óra a népdalok mellett az énekelt és meghallgatott népdalfeldolgozások ismétlés tartalmazhatja. Az iskolai énektanítás kiemelkedő fontosságú anyagát jelentik Bartók és Kodály ilyen jellegű művei, amelyek a magyar népdalokat a legmagasabb szintű egyetemesség fokára emelik. Részben úgy, hogy az ősi hagyományt a legkorszerűbb műzenei nyelvvel ötvözik egységbe, de elsősorban azért, hogy ezekkel a művészi eszközökkel a népdalokban rejlő humánus sokoldalú kibontakoztatására törek-szenek. Ezek a feldolgozások konkrétta, meghatározottá teszik a népdalok történel-miségét, (Katalinka, Fölszállott a páva) és társadalmi, kollektív jellegét. (Mátrai képek) Ugyanakkor megmutatják azt is, hogyan vezet az út a népdalok világából a nagyszabású klasszikus műalkotások megértése felé.

A feldolgozások alapjául szolgáló népdalokat szólaltassuk meg minél változato-sabb módon. Ezen az órán is sor kerülhet részletek elemzésére, lejegyzésére, esetleg lapról olvasásra. A meghallgatott művek összefoglaló esztétikai elemzését a népdalok tartalmának feltárása készíti elő. Példa lehet erre a Fölszállott a páva c. kórusmű. Az alapul vett ősi dallam egyre jobban feloldja az indítás feszültségét. Hogyan válik Ko-dály feldolgozása nyomán a szabadságvágyat csak távoli reményként festő dallamból forradalmi szellemű alkotás? Kodály megváltoztatja a dallam belső érzelmi dinami-káját, megszünteti feszültséget kioldó, lezáró jellegét. Az egymást követő versszakok dinamikusan egymásba kapcsolódó láncot alkotnak. Ez az egyre fokozódó feszültség egyre izzóbb szenvedélyt, tettvágyat sugároz. S ami a népdalban még álom, Ady ver-sében lelkiismeretet ébresztő költői kérdés, Kodály zenéjében már életvalóság. A szó-lamok villámló mozgásában már meggyullad a régi világot elpusztítani akaró láng (vagy láng csap az ódon vad vármegyeházra). Ez az elemzés a zenei kifejezőeszközök komplex szemléletét kívánja meg (dallamrajz, tempó, dinamika, hangszín) s így ered-ményesen szolgálhatja az összefoglalás bevezetőben említett célkitűzését.

A harmadik összefoglaló órán a történeti énekek, népies dalok tárgyköréhez a módosított váltóhangok ismétlését ajánlatos kapcsolni. A történeti énekek egy jelentős részénél (küruc-dalok, verbunkos dalok) s a népies műdaloknál a módosított hangok stílust meghatározó jegyek, elemzésük tehát elősegítheti a stílus megismerését, s a tar-talmi világukban való elmélyedést. A megfelelő dallamrészletek kiemelését, összehason-lítását, hangoztatását, esetleg lejegyzését ezzel a szemléletmóddal kell végezni. A zenei

elemek szintézisét jelenthetik a módosított hangoknak a verbunkos zene változatos ritmusképleteiben való megfigyelése, hangoztatása (pontozott ritmusok, szinkópák, bokázó fordulatok). E stílusjegyek összegezését szolgálhatja a Hány toborzó meghallgatása is. Az óra anyagát kiegészíthetjük módosított váltóhangos olvasógyakorlatok ismétlésével, lapról olvasással is. Át kell ismételnünk a kis és nagymásod fogalmát.

A *negyedik óra* anyaga baráti népek dalainak, forradalmi- és tömegdaloknak ismétlő összefoglalása. E dalokban rejlő eszmei, világnézeti, hangulati tartalmat is a zene kifejezőeszközeinek vizsgálatával kell megközelítenünk. Itt is alkalmazhatjuk a kontrasztszerű szembeállításokat, amelyek hatékony, aktív elemzésnek lehetnek elindítói (Fa fölött, fa alatt — Zöldellt a rózsafa. Geyer Flórián dala — Csapajev dal). Miért érezzük olyan mélységesen panaszosnak a Zúg a Volgát, s miért olyan emelkedett, ünnepélyes hangulatú a Szovjet himnusz?

Ezen az órán a dallamfelismerési, elemzési feladatokat a dúr és moll dallamfordulatok vizsgálatával egészíthetjük ki, keresve ezek kifejező szerepét is. Törekedjünk a C-, G-, F-dó mind gyakoribb váltogatására, az előjegyzés és a dó-hely közötti szilárd kapcsolat kialakítása érdekében. A repülő kotta használata ehhez is igen kitűnő segédeszköz.

Az *ötödik órán* a klasszikus szerzők műdalait ismételjük, ami bőven enged időt még alaposabb hangnemi elemzésre. Tanulóinkkal kerestessünk az ismert dalokban jellegzetes dúr és moll zárófordulatokat. Különösen szemléletesek azok, amelyek a teljes pentachordot magukban foglalják. Állítsuk élesen szembe egymással a Megjött már a fecskemadár és a Házunk előtt c. dal ellentétesen záró pentachordjait, énekeljük a kettőt közvetlen egymás után, figyeltessük meg, érzékeltesük a különbséget. Dúdoljunk hasonló jellegű zárófordulatokat, s most tanulóink állapítsák meg, hogy lá vagy do végződést éreznek-e? A megállapítás helyességét szolmizálás igazolja.

Elemezzünk olyan dallamfordulatokat is, amelyekből a dúr és moll hármashangzat jól kiemelhető. Példák a moll hármashangzatra: a Fénylő nap-ból a — fuvallatát — rész, az Ej, haj gyöngvirágból — bimbós majoranna —, a Kis kacsza fürdik befejezése, Geyer Flórián dalából a — rajta hát — részlet. A dúr hármashangzatot szemléltetik a Megjött már a fecskemadár eleje, a Kis pej lovam és a Zöldellt a rózsafa befejező sora. Ezekből a tanulók ismerjenek fel, jegyezzenek le részleteket. Énekeltesük a két hármashangzatot felbontva és szimultán. Hangóztassuk hangszeren a kettőt egymás mellett, gyakoroltassuk felismerésüket. Ismételjük át mindazt, amit a hangnemek fogalmával kapcsolatban tanultunk.

A *hatodik óra* a zenehallgatás anyagát foglalja össze. Tudjuk, hogy az intenzív zenehallgatásra való nevelés szempontjából milyen fontos a külső zenei tevékenység (éneklés) belső zenei tevékenységgé való tervszerű átalakítása, ami a zene hallgatva való felfogásának alapja. Ezért itt is énekeltesük el ami a művekből énekelhető, s állandóan hívjuk fel a figyelmet arra, hogy hallgatás közben igyekezzenek magukban énekelve követni a zenét. Ez az óra fontos motivációs lehetőséget rejt magában. Hiszen a már régebben hallott zeneművek felcsendülésével létrehozhatja a felismerés örömet, ami a művek újabb és újabb meghallgatásának egyik legfontosabb ösztönzője. A műveket ezért változatos módon a tanulókkal ismertessük fel. A felismerés vonatkozhat a szerzőre, címre, előadói apparátusra, tartalomra, kifejezési jellegre. Elsősorban azt a négy-öt művet hallgassuk meg, amelyet a tantervi követelmények szerint tanulóinknak meg kell tudni jegyezni. Az idővel való gazdálkodást segíti, ha ezek közül némelyik már az előző összefoglaló órák egyikén sorra kerül (lásd: második óra). Igen jól felhasználhatók az iskolai lemezszorozatnak az összefoglalást és felismerést szolgáló blokk-

jai. Milyen művet játszik a fúvós, vonós, népi zenekar? Milyen zenekart hallunk? Az utóbbi blokk eddig ismeretlen, de könnyen felfogható műveket tartalmaz. Felfogásuk intenzitásáról jól lemérhető a zenehallgatásra való nevelés eddigi eredménye. Ezek közül Erkel: Hunyadi-indulója még szélesebb szintézishez ad segítséget, lehetővé teszi a harmadik összefoglaló órával való kapcsolat-teremtést, megfigyelhetjük rajta a verbunkos zene jellegzetességeit.

Komplex megfigyelési feladatokat tesz lehetővé Schubert: Pisztráng-ötösének és Csajkovszkij vonósszenekari szerénájának meghallgatása. A Pisztrángötös variációs tételének első meghallgatásakor a figyelem elsősorban arra irányult, hogyan jelenik meg az ismert dallam a különböző hangszereken, az eltérő hangszínekben. A változatos megközelítés érdekében most a kísérőszólamok kerülhetnek a figyelem középpontjába, természetesen állandó összefüggésben a főtéma megjelenési módjával. A kísérérből melyik hangszer emelhető ki, milyen kifejezési jelleggel? Mennyiben azonos vagy mennyiben ellentétes a kísérlet a téma megjelenési módjával (pl. hogyan ellensúlyozzák a nagybőgő nehézségét a zongora fűrge futamai).

A Vonósszerénád negyedik tételében eddig a fő figyelem a vonósszenekari hangzásra, a főtéma megjelenésére irányult, melyet a tankönyv is közöl. Most figyeltessük meg a melléktemát, próbáljuk énekelteni, keressük a két téma jellegbeli, kifejezésbeli különbségeit (táncos, érzelmes). Hasonlóan újszerű feladatot jelenthet a kidolgozási rész vizsgálata. Mi történik a témákkal, mi marad meg (az első témából néha csak a ritmus), mi változik, s mi a hangulati tartalma? Hasonlóképpen sor kerülhet a kódá alaposabb megfigyelésére is. Ezen az órán felidézhetjük a tanév hangversenyélményeit s kedvet ébreszthetünk zenei élmények gyűjtésére a nyári szünidőben.

*

Az összefoglaló órák fontos funkciója a tanulók tudásának felmérése, értékelése, osztályozása. Az ének-zene c. tantárgy a tanulók zenei képességeit komplex módon fejleszti, ezért a tanulók tudásának értékelését sokoldalúan kell végezni. Ebben az értékelésben figyelemmel kell lennünk a tanulók egyéni adottságaira. Leghagyományosabb feleltetési mód tanult dalok egyéni énekeltetése. A daléneklés több irányú képességet tételez fel, mégsem ad teljes képet. Sokszor csak mechanikus emlékezeti tudást ad vissza, másrészt vannak olyanok, akiknek reprodukáló képességük fejletlenebb, mint a belső muzikalitásuk, s így eleve hátrányos helyzetbe kerülnek. Ezért a számonkérést más feladatokra is ki kell terjeszteni. Lényegében mindazok a feladatok számonkérhetőek egyénileg is, amelyek az órán közösen megoldásra kerülnek. Így az értékelés minél több részmozzanat összeredményéből alakulhat ki. Egy-egy összefoglaló órára szemeljünk ki előre 4–5 tanulót, s az óra közös feladatainak megoldása közben elsősorban az ő egyéni munkájukat figyeljük, őket aktivizáljuk, s az óra végén róluk adjunk összefoglaló értékelést. Tervszerű beosztással a 6 összefoglaló órán az egész osztály sorra kerülhet, ezzel értékes támpontot kapunk az év végi jegy megállapításához is. A tanár megszokott feleltetési stílusától, a tanulókkal való kapcsolatának jellegétől függhet, hogy közöljük-e, kik kerülnek sorra a számonkérésben. Biztosítsunk megfelelő, nyugodt légkört, ne érezhessék azt, hogy valami fenyegető erő nehezedik rájuk. Az óra feladatainak megfelelő motiválásával igyekezzünk ambíciót ébreszteni képességeik mind teljesebb kifejtésére. A legfontosabbat, a tantárgyhoz való szubjektív viszonyt — ami pedig esztétikai jellegű tárgyakkal nagyon fontos — a legnehezebb értékelni, de a pedagógiai tapintatnak erre is ki kell terjednie. Az év végi értékelésnél számítsuk be a karénekesek egész évi lelkes, nagy időtöbbletet jelentő munkáját is, hiszen ez is fontos része zenei művelődésüknek, fejlődésüknek.

A tanév végi összefoglalás igen gondos tervezőmunkát, koncentrált óravezetést igényel. Az itt közölt tervezet talán túlságosan zsúfoltnak tűnik. A részleteken változtathatunk, a feladatok, a lehetőségek közül válogathatunk egyéniségünk, munkamódszerünk szerint, tanulóink alakuló képességeit, az osztály jelenlegi tudásszintjét figyelembe véve. Legfontosabb a szintézis szemléletmódjának alkalmazása, megvalósítása. Így juthatunk el a tanév eredményes befejezéséhez, mely a jól végzett munka örömét adja tanárnak és diáknak egyaránt.

JÁRMAI ÉVA

Szeged, Tanárképző Főiskola

A jellemzés tanítása

A tanulók először az általános iskola *negyedik osztályában* találkoznak a jellemzés elemeivel. A belső tulajdonság fogalmát a nyelvtanórán ismeri meg a tanuló, amikor a melléknévről megállapítja, hogy vannak olyanok, amelyek *belső tulajdonságokat* jelölnek.

Az olvasmánytárgyalások során bővülnek ezek az ismeretek. Eljutnak annak megértéséhez, hogy a szereplők tulajdonságait cselekedeteikből ismerhetik meg.

A fogalmazási órák elsőrendű feladata a második félévben a leírás tanítása. Ennek keretében foglalkoznak a tanulók a személyrajzzal is. A személyek külső leírása mellett egy-egy belső tulajdonságot is jeleznek. Ez azonban még nem jellemzés.

Az *ötödik osztályban* lényegében a negyedik osztályban kialakított fogalmakat mélyítjük el.

A mesék tárgyalásakor a cselekményt állítjuk a központba, ezzel is a jellemzést szolgáljuk. Így juttathatjuk el tanítványainkat a mese mondanivalójának felismeréséhez: a jó és a rossz harcából a jó kerül ki győztesen éppen kiváló tulajdonságai miatt. A tulajdonságok felismerésekor nemcsak elemzést végez a tanuló, hanem már absztrahálja a lényeges tulajdonságot, és általánosít egyúttal. A tanuló a szereplő cselekedeteiből azonnal *felismeri*, hogy az jó-e vagy rossz. Nem állítjuk nehéz feladat elé, amikor állásfoglalást kívánunk tőle: *bizonyítsa* be, pl. a szolga furfangos, s ezzel győzedelmeskedik ura felett.

A János vitéz tárgyalásakor a magyarázó olvasásról áttérünk az irodalomolvasásra. Itt tudatosítás nélkül csupán megfigyeltetjük a jellemzési módokat. Az első fejezetek után kialakítjuk a *szereplő*, a *párbeszéd* fogalmát. Felhívjuk a figyelmet arra is, hogy a *beszédmód* jellemző az emberek gondolkodásmódjára. (Mostoha, gazda, szerelmesek búcsúja.)

A *Tájak és emberek* c. fejezetben a mesék világából kilépünk a valóságba. Az életképek és az elbeszélések elemzése szükségszerűen elvezeti a tanulót a szereplők külső és belső tulajdonságainak megragadásához.

Írásbeli fogalmazási ismereteik alapján a tanulók tisztában vannak a leírás fogalmával. Ennél az anyagrésznél alkalom kínálkozik arra is, hogy a negyedik osztályban már tanult és gyakorolt *személyrajzot* felelevenítsük. Így készülhet el egy-egy portré. *Dickens: A szegényház* c. szemelvény alapján egyik tanuló a következő személyrajzot készítette az egyházközségi szék elnökéről: